

Sykebrennevin

Av tannlege Johnny Grøthe

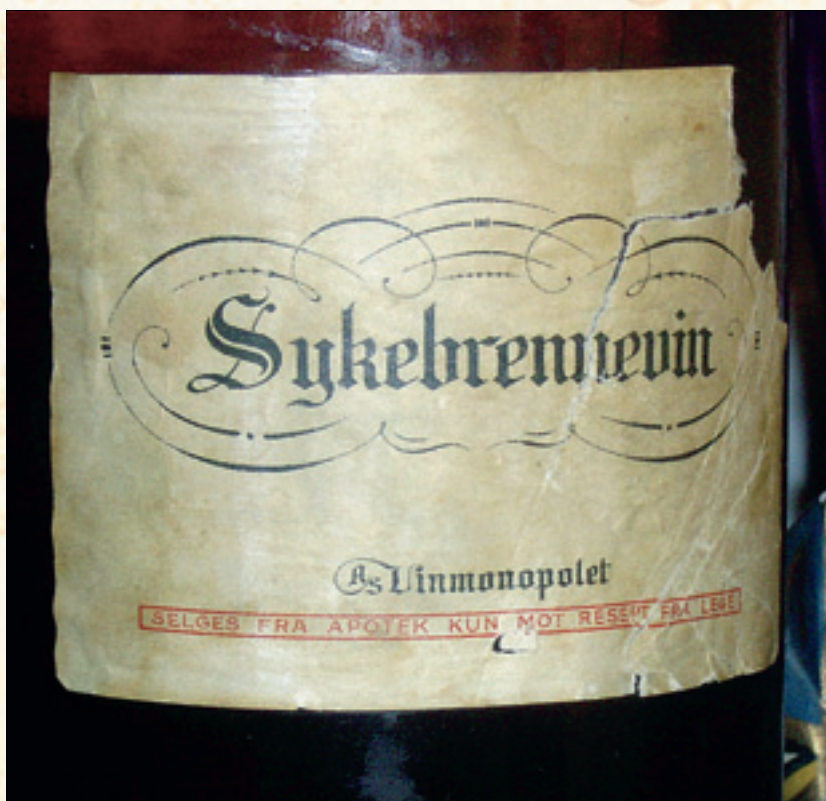
Forbud vil i sin natur virke kreativt på forsøk på omgøelser og lure påfunn. Det ble også erfaringen under den såkalte forbudstiden, under og etter første verdenskrig. Mange land innførte helt eller delvis forbud mot alkohol, Norge fikk således midlertidig forbud mot brennevin og sterkvin i henholdsvis 1916 og 1917. Etter folkeavstemming i 1919 ble forbudene stadfestet.

I Norge, som i andre land, førte forbudet til smugling, illegal tilvirkning og omsetning i form av hjemmebrenning, gauking og dessuten til handelsvansker med vinlandene. Vinforbudet ble derfor avvirket i 1923 og brennevinsforbudet i 1927. Problemene med forbudspolitikken førte til ikke mindre enn tre regjeringskriser i Norge.

PÅBUDT IMPORT AV KONJAKK OG VIN •

Hvor problematisk de politiske realitetene omkring forbudene ble, illustreres av at Norge måtte forplikte seg til å importere 400 000 liter konjakk årlig fra Frankrike – uten tillatelse til å reeksportere varene – for å unngå handelsrestriksjoner. I forhandlingene, som strakte seg over noen år, forlangte senere Spania at Norge måtte importere 500 000 liter hetvin i året, og da Portugals krav ble på hele 850 000 liter hetvin, sprakk hele forbudslinjen – i 1923. Men det var først etter at de mange følgene innen smugling og hjemmebrenning ble for omfattende at brennevinsforbudet også ble opphevet. I kampens hete så Vinmonopolet dagens lys.

ALKOHOL OG HELSE • Opp gjennom tidene har oppfatningen av hvordan alkohol virker inn på helsen variert. Lenge hersket den oppfatningen at alkohol var sunt og ga styrke; det er nok å minne om at æsene fikk overnaturlig styrke ved nytelse av mjød og øl. Så lenge alkohol var begrenset til øl- og vinsorter, de siste ofte utblandet med vann, var skadevirkningene begrenset. Større ble utbredelsen og skadevirkningene etter at destillasjon og dermed

Nederst på etiketten, med rød skrift og i rød ramme står det: SELGES FRA APOTEK KUN MOT RESEPT FRA LEGE

produksjon av brennevin ble kjent på 1500-tallet. Utbredelsen ble stimulert ved at brennevin, foruten å bli ansett for å gi mot og styrke, også skulle beskytte mot all verdens sykdommer og mot utmattelse og avkjøling; brennevin ble et viktig medikament. Det ble ansett som uunnværlig under store strabaser og når sykdom truet. Men dette førte også til et økende, og etter hvert et stort og skadelig misbruk med mange alvorlige følger, og på denne bakgrunnen er det lettere å forstå de forbudene som ble innført.

Under forbudstiden ble det også funnet mange legale måter å omgå forbudet på. Og oppfatningen av at brennevin hadde en gunstig virkning på sykdommer holdt stand. Derfor er det lett å forstå at legene (og tannlegene) under forbudstiden ble en slags sikkerhetsventil for legalt bruk av brennevin, vi fikk såkalt sykebrennevin. Leger kunne forskrive brennevin til pasienter til utlevering fra apotek – sykebrennevin. Flere leger godtok ikke hypotesen om at alkohol hadde en gunstig innvirkning på sykdom, men mange pasienter mente at en dram eller to eller tre hadde gunstig innvirkning på influensaen. Husk dette var midt oppi spanskesykens

tid! Høsten 1918 måtte regjeringen bøye seg for opinionspresset og tillate at det ble skrevet ut resept på en halv flaske konjakk til hver husstand.

ENORME RESEPTMENGDER • Noen leger misbrukte sin rett til å skrive ut resepter på sykebrennevin, og den ene skandalen etter den andre ble avslørt og opprullet i flere rettssaker. Det ble raskt spurt hvilke leger det var best å gå til for å slike resepter. Undertiden kunne pasientkøene hos disse legene strekke seg ut gjennom venterommet og korridoren, ned trappene og helt ut på gaten. Undersøkelse av «pasienten» ble ofte ikke gjort – om legen i det hele tatt så pasienten; prosessen var så å si industrialisert og ga en ganske formidabel inntekt til dem som utnyttet ordningen. En lege hadde skrevet ut over 48 000 resepter på ett år, et gjennomsnitt på 160 resepter per virkedag. I 1923 ble det satt en stopper for slikt misbruk gjennom en svært streng kontroll.

Tannlegene hadde ikke som legene (og dyrlegene!) høve til å forskrive sykebrennevin til sine pasienter, og derfor ble det viktig at dette ikke også måtte føre til at tannleger, til bruk for

pasienter på kontoret, skulle være forhindret fra å bruke sykebrennevin. Dette var bakgrunnen for at tannlegeforeningens hovedstyre i 1917 sendte en begrunnet henstilling til Sosialdepartementet om å gi tannlegene adgang til å forskrive brennevin og hete viner som styrkemedisin for å unngå at tannlegene måtte gå omveien om legene for å skaffe disse medikamentene. I et rundskriv datert året etter fikk tannlegene rett til å forskrive i alt fire halvflasker sprit, brennevin eller vin per måned til medisinsk bruk på kontoret.

I 1919 kom det nye og utfyllende bestemmelser: «Til tannlæge må for hver gang bare utleveres høist 200 gr spiritus eller 300 gr konjakk eller 670 gr sterk (het) vin. Ny ekspedisjon må ikke finne sted før det er gått minst en måned siden siste ekspedisjon.» I tillegg kom det en bestemmelse om innsending av melding hvert kvartal «med opgave over de personer varen er brukt til» – forøvrig en bestemmelse som bare delvis ble fulgt.

KONJAKK FØR BROPREPARERING •

Tanken på konjakk som styrkemedisin må ha holdt seg levende ganske lenge. For ikke så mange år siden ble en kollega fortalt av en pasient om et tilfelle – trolig like før siste verdenskrig – der en pasient skulle få preparert en større bro. Tannlegen ga inntrykk av at behandlingen ville bli så anstrengende at pasienten måtte få et glass konjakk før behandlingen. «Forresten blir det såpass anstrengende også for meg at jeg bør ta et glass selv også», sa tannlegen – som kjent skal en ikke drikke alene!

VELSMAKENDE MUNNVANN • Tannleger og leger hadde hatt rett til å få utlevert spir. conctr. til teknisk bruk på kontoret. Det var en del misnøye blant myndighetene over denne retten, særlig for tannlegenes del. Flere av landets politimestre mente at denne adgangen ikke burde gjelde tannleger, og et flertall av tannlegene ble nektet å skrive ut spritresepter, trolig også sykebrennevin. Bakgrunnen for aksjonen blant po-

litimestrene var nok at det foregikk misbruk, at «varene» ble benyttet til annet enn kontorbruk/munnvann. Og at slikt misbruk ganske utilsørt fant sted viser vel dette eksemplet på en slik resept, den er gjengitt i «Norsk farmaceutisk Tidsskrift»:

Rp.	Tr. ratanh.	15.00
	Ætherol m. pip. gtt.	1.00
	Spir. conc.	585.00
Dssn.	Til munnvann	

Resepten var til apoteket ledsaget av følgende: «Munnvannet ønskes så vel-smakende som mulig.» Tannleger hadde høve til å få apotekene til å blande munnvann til bruk på kontoret, men i ovenstående resept framgår vel slik bruk som noe på siden; ratanjerot er en svakt rødfarget rot som gir en adstringerende smak, noe i retning av bittert brennevin. Og tilsetning av en liten del eteriske oljer skulle trolig gi noe god smak i tillegg til at apoteket er gitt frie hender til å lage smaken enda bedre. Det er likevel ikke umulig at medikamentet kunne brukes som munnvann, tross mistanke om at det lå et noe annet formål bak resepten.

DEPARTEMENTET SNUR • Nå ble ikke nektingen av sprit til teknisk bruk for tannlegene av lang varighet, og departementet gikk med på at tannleger fikk rett til å rekvirere inntil 30 liter spir. conctr. per år til kirurgisk og antiseptisk bruk; dette var før spriten ble denaturert med bensol eller andre tilsetninger. Hovedstyret førte en lang korrespondanse med departementet for også å få stadfestet den tidligere ordning med sykebrennevin, og i 1920 ble det i statsråd vedtatt at tannlegene skulle kunne rekvirere inntil 4 halvflasker brennevin per måned til bruk for pasienter på kontoret.

Det har ikke vært mulig å finne ut noe om endeliktet for sykebrennevinet. Trolig avgikk ordningen ved en stille død da brennevinsforbudet ble opphevet i 1927.

Glassmodellen av en molar ved siden av brennevinsflasken (enlitters flaske) kan symbolisere at sykebrennevin også kunne benyttes til pasienter hos tannleger.

Kilder

1. G. Kullmann: Den norske tannlægeforening gjennom 50 år, 1884–1934.
2. Vårt folks historie. Bd VIII (Chr. A. R. Christensen)
3. Aschehougs konversasjonsleksikon; 1968.
4. Tannlege Niels Danbolt: Personlige meddelser.

Avbildet flaske utlånt av tannlege Niels Danbolt.

Glassfigur av molar: Glasmageriet, Mygdal, Jylland, Danmark.